

Statističko evidentiranje
pozicije putovanja – turizam u
platnoj bilanci Republike Hrvatske

Davor Galinec

Odobrio:

mr. Velimir Šonje

Molimo korisnike ove publikacije da prilikom korištenja podataka obvezno navedu izvor.

Izdaje:

Hrvatska narodna banka

Direkcija za odnose s javnošću i izdavačku djelatnost

Trg burze 3, 10000 Zagreb

Telefon centrale: 4564-555

Telefon: 4922-070, 4922-077

Telefaks: 4873-623

Web adresa:

<http://www.hnb.hr>

Tiskano u 600 primjeraka

ISSN 1332-1900

STATISTIČKO EVIDENTIRANJE POZICIJE PUTOVANJA – TURIZAM U PLATNOJ BILANCI REPUBLIKE HRVATSKE

Sažetak

Platna bilanca je sumarni iskaz ekonomskih transakcija rezidenata neke ekonomije s ostatkom svijeta u određenom vremenskom razdoblju. Udio tzv. tercijarnog sektora (usluga) u strukturi bruto domaćeg proizvoda Republike Hrvatske vrlo je visok (s tendencijom daljeg rasta). Kako se glavnina deviznih prihoda od izvoza usluga generira s inozemnih tržišta, statističkom praćenju međunarodnog turizma pridaje se velika važnost.

Obuhvat pozicije *putovanja - turizam* u platnobilančnoj statistici je širok. Ona obuhvaća **sve** oblike turističke potrošnje (osim “shoppinga”, kojemu je glavni motiv kupnja robe, a uglavnom je riječ o jednodnevnim izletima), pa je stoga opseg stavke *putovanja - turizam* širi od opsega pojma *turizam* definiranog odjeljkom 55. (hoteli i restorani) Nacionalne klasifikacije djelatnosti, čije se definicije drže mnogi ekonomisti u raspravama o turizmu.

Svjesni važnosti statistike međunarodnog turizma, djelatnici HNB-a neprestano rade na unapređivanju platnobilančne statistike turizma. U sklopu toga do sada su se koristili trima metodologijama:

- metodologijom zasnovanom na otkupu i prodaji deviza
- “prijelaznom” metodologijom
- metodologijom zasnovanom na anketiranju na graničnim prijelazima – zajednički projekt Hrvatske narodne banke i Instituta za turizam *Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu*.

Osnovni cilj ovoga rada je pružiti pregled razvoja platnobilančne statistike međunarodnog turizma i ukazati na još neriješena metodološka pitanja jer vjerodostojno, precizno i statistički konzistentno praćenje međunarodnog turizma nije važno samo sa stajališta statistike platne bilance, već i sa stajališta vođenja makroekonomske politike zemlje.

JEL: B41, F32

Ključne riječi: međunarodni turizam; platna bilanca; turistička potrošnja

Sadržaj

Uvod	1
1. Prikaz metodologija korištenih pri statističkom praćenju djelatnosti međunarodnog turizma u platnoj bilanci Hrvatske	2
1.1. Metodologija zasnovana na otkupu i prodaji deviza (MET1)	2
1.2. “Prijelazna” metodologija (MET2).	5
1.3. <i>Anketno istraživanje</i> Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu (MET3)	8
2. Zaključak	11

STATISTIČKO EVIDENTIRANJE POZICIJE PUTOVANJA – TURIZAM U PLATNOJ BILANCI REPUBLIKE HRVATSKE

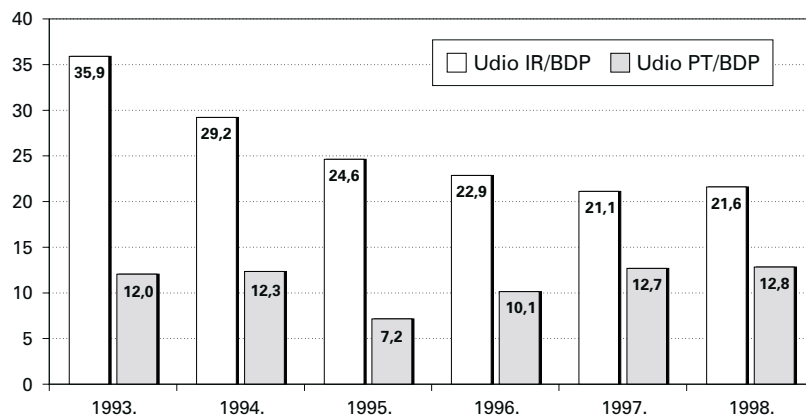
Uvod

Platna bilanca je sumarni iskaz ekonomskih transakcija rezidenata neke ekonomije s ostatkom svijeta u određenom vremenskom razdoblju.

Važnost pojedinih pozicija unutar platne bilance određena je strukturom pojedine ekonomije (ovisno o zastupljenosti primarnih, sekundarnih i tercijarnih djelatnosti), dosegnutim stupnjem ekonomskog razvoja te uključenošću u međunarodne tokove robe, usluga i proizvodnih faktora te financijskih tokova. Kako je udio tzv. tercijarnog sektora (usluga) u strukturi bruto domaćeg proizvoda Republike Hrvatske vrlo visok (s tendencijom daljeg povećanja), a glavnina prihoda se generira s inozemnih tržišta, statističkom praćenju međunarodnog turizma pridaje se velika važnost. Usporedba kretanja udjela prihoda od izvoza robe (IR) i inozemnog turizma (PT) u strukturi bruto domaćeg proizvoda (BDP) Republike Hrvatske tijekom razdoblja od 1993. do 1998. prikazana je Grafikonom 1. Iako su prihodi od izvoza robe dominantni tijekom promatranog razdoblja, njihova se važnost smanjuje, dok prihodi od međunarodnog turizma postaju od 1995. godine, tj. od kada je okončanjem ratnih sukoba u Hrvatskoj otpočeo oporavak turizma, sve značajniji.

Aktivnost međunarodnog turizma evidentira se na tekućem računu platne bilance, na podračunu usluga. Kako je Republika Hrvatska turistički receptivno tržište, ne-

Grafikon 1: Udjeli prihoda od izvoza robe i inozemnog turizma u strukturi BDP-a RH (%)

to prihodi (prihodi – rashodi) od turizma tradicionalno su visoki, tj. potrošnja inozemnih turista u Hrvatskoj veća je od turističke potrošnje hrvatskih građana u inozemstvu. Uza suficite računa tekućih transfera¹, spomenuti turistički prihodi umnogome utječu na poboljšanje salda tekućeg računa, poglavito posljednjih nekoliko godina od kada je zabilježena stagnacija izvoza i rastući trend uvoza robe.

Osim toga, veličina prihoda od turizma posredno utječe i na potencijalno zaduživanje u inozemstvu. Vjerodostojno, precizno i statistički konzistentno praćenje međunarodnog turizma nije važno samo sa stajališta statistike platne bilance, već i sa stajališta vođenja makroekonomske politike zemlje.

Važno je napomenuti da je obuhvat pozicije *putovanja – turizam* u platnobilančnoj statistici širok i da obuhvaća **sve** oblike turističke potrošnje (osim “shoppinga”, kojemu je glavni motiv kupnja robe, a uglavnom je riječ o jednodnevnim izletima), pa je stoga širi od obuhvata pojma *turizam* kako je definiran u odjeljku 55. (hoteli i restorani) Nacionalne klasifikacije djelatnosti, čije se definicije drže mnogi ekonomisti u raspravama o turizmu.

Hrvatska narodna banka počela je sastavljati platnu bilancu samostalno neposredno nakon proglašenja neovisnosti i početka djelovanja HNB-a kao samostalne institucije izvan sustava bivše Narodne banke Jugoslavije (NBJ). Svjesni važnosti međunarodnog turizma, statističari HNB-a od tada neprestano rade na unapređivanju platnobilančne statistike turizma.

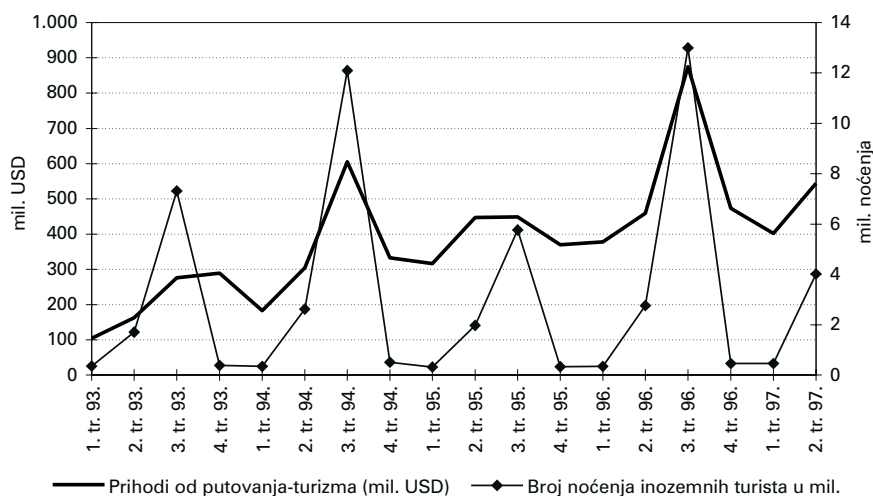
1. Prikaz metodologija korištenih pri statističkom praćenju djelatnosti međunarodnog turizma u platnoj bilanci Republike Hrvatske

U ovom dijelu rada prikazuje se metodologija praćenja pozicije *putovanja – turizam* u platnoj bilanci, s posebnim naglaskom na evidentiranje prihoda od međunarodnog turizma.

1.1. Metodologija zasnovana na otkupu i prodaji deviza (MET1)

Tom su se metodom stručnjaci koristili na samom početku uspostavljanja hrvatske platnobilančne statistike. Napuštena je u drugom polugodištu 1997. godine. Metodologija je neprilagođena uvjetima u kojima strana sredstva plaćanja služe za obavljanje transakcija u neslužbenom sektoru gospodarstva. Dio domaćih deviznih transakcija, koji se odvijao preko poslovnih banaka evidentiran je kao aktivnost međunarodnog turizma premda se radilo o posve drukčijoj vrsti transakcija. Slabost te metodologije došla je najviše do izražaja tijekom 1995., kada je zbog repatrijacije devizne štednje iz inozemnih banaka i iz “čarapa” zabilježen rast inozemnih prihoda od turizma u uvjetima 50-postotnog pada broja noćenja inozemnih turista u odnosu na prethodnu godinu (Grafikon 2.).

1 Tekući transferi su po svojoj prirodi unilateralne robne i financijske transakcije između dviju nacionalnih ekonomija, a koje ne dovode do stvaranja obveza plaćanja ili isporuke dobara (ili usluga), tako da nema knjižne protustavke u platnoj bilanci (npr. radničke doznake, donacije u robi, humanitarna pomoć i sl.).

Grafikon 2: Odnos prihoda od međunarodnog turizma (MET 1) i broja noćenja inozemnih turista

Devizni priljev/odljev na temelju *putovanja – turizma* formiran je korištenjem podataka iz *Izvešća o ostvarenom platnom prometu s inozemstvom*, koje poslovne banke redovito dostavljaju HNB-u.

U priljev na temelju pruženih turističkih usluga uključivana je (uključivani su/uključivano je):

- kupnja efektivnoga stranog novca i čekova od stranaca (šifra osnove 701)
- doznake iz inozemstva na račune domaćih poduzeća koja se bave pružanjem turističkih usluga (šifra osnove 702)
- bonovi za cestarinu i benzinski bonovi prodani strancima (šifra osnove 710)
- 25% efektivnih stranih sredstava plaćanja otkupljenih od domaćih osoba (šifra osnove $796 \times 0,25$)
- 25% efektivnog stranog novca položenog na devizne račune građana (šifra osnove $797 \times 0,25$)

U odljev na temelju korištenih turističkih usluga uključivani su (uključivano je):

- rashodi za službena putovanja (šifra osnove 340)
- rashodi za stipendije i specijalizacije (šifra osnove 812)
- rashodi za turistička putovanja u organizaciji domaćih putničkih agencija (šifra osnove 895)
- 25% efektivnih stranih sredstava plaćanja prodanih domaćim osobama (šifra osnove $700 \times 0,25$)
- 20% efektivnih stranih sredstava plaćanja podignutih s deviznih računa građana (šifra osnove $897 \times 0,20$)

Tablica 1. Prihodi i rashodi vezani uz međunarodni turizam (MET1), u milijunima USD

	1993.	1994.	1995.	1996.	I-VI /97.
Putovanja – turizam	533,2	874,7	813,2	1.153,0	375,1
prihodi	831,6	1.426,9	1.583,8	2.186,0	946,7
rashodi	-298,4	-552,3	-770,6	-1.033,0	-571,6

Prihodi i rashodi vezani uz *putovanja-turizam* dobiveni korištenjem te metodologije za razdoblje od 1993. do I–VI/1997. prikazani su u Tablici 1.

Iako sličnu metodologiju evidentiranja djelatnosti međunarodnog turizma koriste i druge zemlje (npr. Austrija), kod njih ta metodologija realnije prikazuje ostvareni turistički promet zbog toga što strana valuta ne cirkulira u neslužbenom sektoru gospodarstva, štednja se prikuplja isključivo u domaćoj valuti, a u mjenjačnicama se pri obavljanju transakcije prikupljaju podaci o transктору. Kad austrijski državljanin kupuje 100 njemačkih maraka u banci ili mjenjačnici, vrlo je velika vjerojatnost da ih kupuje radi putovanja u inozemstvo. Isto tako, ako austrijska mjenjačnica zamijeni nekom nerezidentu 100 njemačkih maraka u šilinge, vrlo je velika vjerojatnost da će ti šilingi biti potrošeni u turističke svrhe. Zbog loših iskustava s inflacijom u prošlosti u Republici Hrvatskoj se njemačka marka de facto koristi kao paralelna valuta u neslužbenom sektoru gospodarstva. Kako su podaci o ostvarenom platnom prometu s inozemstvom o otkupu i prodaji (odnosno podizanju i polaganju) stranih sredstava plaćanja nepouzdana sa stajališta rezidentnosti transktora (službenici na mjenjačkim mjestima rijetko kada traže identifikacijske isprave), alokacija tih transakcija na rezidentne i nerezidentne često je proizvoljna, tj. ovisna o ponašanju mjenjačkih i bankovnih službenika.

Primjerice, pri kupoprodaji polovnog automobila vrijednog 10.000 DEM između dvaju hrvatskih rezidenata, događa se sljedeće:

- 1) prodavatelj primi 10.000 DEM u gotovini, pa ih zamijeni u kune ili položi na svoj devizni račun u banci. Iznos od 2.500 DEM se dosljednom primjenom propisa o izračunu prihoda od turizma pretvarao u devizni priljev od turizma;
- 2) kad je kupac podignuo sa svog deviznog računa 10.000 DEM za kupnju automobila, iznos od 2.000 DEM uračunavao se u rashode po osnovi turizma. Kad je kupac za kupnju automobila kupio u banci ili u mjenjačnici 10.000 DEM za kune, iznos od 2.500 DEM ulazio je u rashode po osnovi turizma.

Transakcije između rezidenata nacionalne ekonomije po definiciji nisu predmet evidentiranja platnobilančne statistike, a navedeni primjer samo je ilustracija nesavršenosti prve metodologije za utvrđivanje prihoda i rashoda u platnoj bilanci Republike Hrvatske. Osim toga, snažan priljev deviza tijekom 1995. godine, uzrokovan povratkom povjerenja u hrvatske banke (repatrijacija štednje iz inozemstva i transfer štednje iz "čarapa" na štedne račune u bankama, povlačenje deviza sa štednih računa u jednoj i polaganje na račune u drugoj banci), uzrokovao je precijenjenost prihodne i rashodne strane pozicije *putovanja – turizma* u platnoj bilanci, koje samim time nisu realno oslikavale međunarodna turistička kretanja.

Preporuke za sastavljanje platne bilance, objavljene u 5. izdanju Priručnika o platnoj bilanci Međunarodnog monetarnog fonda², sugeriraju zemljama koje sastavljaju platnu bilancu upotrebu anketnih istraživanja, tako da je i Hrvatska narodna banka usmjerila svoju reviziju metodologije za procjenu pozicije *putovanja – turizma* u tom smjeru. Radi toga su obavljani i prvi pregovori s Institutom za turizam iz Zagreba. Prva faza revizije platne bilance u skladu s preporukama 5. izdanja Priručnika obavljena je krajem 1997. i početkom 1998. godine uz superviziju Misije statističke teh-

2 Balance of Payments Manual, 5. izdanje, MMF, Washington, 1993.

ničke pomoći Međunarodnog monetarnog fonda. Kako nije bilo dovoljno vremena za početak Anketnog istraživanja 1997. godine, prihodi i rashodi vezani uz turizam revidirani su za cijelo razdoblje upotrebom tzv. “prijelazne metodologije.

1.2. “Prijelazna” metodologija (MET2)

Procjene prihodne i rashodne strane pozicije *putovanja – turizam* dobivene upotrebom “prijelazne” metodologije uvrštene su u revidiranu platnu bilancu Republike Hrvatske za razdoblje od 1993. do 1998. Ta metodologija svojevrsni je “hibrid” između metodologije zasnovane na otkupu i prodaji deviza i metodologije koja se danas koristi pri anketnom istraživanju koje zajednički provode Institut za turizam i Hrvatska narodna banka. “Prijelazna” metodologija koristila se kombinacijom podataka o ostvarenom platnom prometu s inozemstvom (šifre osnova za koje se može nedvojbeno tvrditi da su vezane uz djelatnost međunarodnog turizma) i izračunom na temelju množenja prosječne dnevne potrošnje i odgovarajućih fizičkih pokazatelja.

Upotrebom “prijelazne” metodologije isključena je iz podataka o turističkim prihodima i rashodima “shopping” komponenta. Spomenuti Priručnik za platnu bilancu MMF-a iz 1993. preporučuje reklasifikaciju individualne potrošnje za kupnju u inozemstvu (shopping) s računa usluga na račun robe. Kako su prvom metodologijom obuhvaćene sve transakcije vezane uz otkup i prodaju deviza, nije se moglo pouzdano utvrditi u kojoj se mjeri one odnose na turističku potrošnju, a u kojoj na kupnju (shopping). Glavni motiv “shopping” izleta je kupnja robe (za vlastite potrebe ili preprodaju), a takva putovanja najčešće traju samo jedan dan. U sklopu prve faze revizije platne bilance upotrebom “prijelazne” metodologije procijenjeni su prihodi i rashodi vezani uz *putovanja – turizam*, dok je procjena “shoppinga” napravljena posebno. Tako prilagođena procjena “shoppinga” uvrštena je u račun robe.

Turističke prihode čine:

- a) *podaci o platnom prometu s inozemstvom*, koji se sastoje od sljedećih šifri osnova:
  - 281 doznake
  - 283 stipendije
  - 285 službena putovanja
  - 288 ostalo
  - 289 prodaja kuna u inozemstvu (neto)
  - 911 otkup i prodaja efektivne i čekova od stranaca (neto)
    - otkup stranih čekova od domaćih osoba
- b) *podaci o prihodima od zdravstvenih usluga pruženih nerezidentima*, koji se dobivaju izravno od Hrvatskog zavoda za zdravstveno osiguranje (HZZO) svakoga tromjesečja
- c) *cestarine i slični izdaci plaćeni stranom efektivom* – podatak Devizne direkcije HNB-a
- d) *podatak o potrošnji u smještajnim kapacitetima*, koji se dobiva kao umnožak broja noćenja stranih turista (S_t) iz priopćenja Državnog zavoda za statistiku (DZS) i procijenjene turističke potrošnje po putniku iz ankete TOMAS (koja iznosi 32,9 USD):

$$32,9 \times S_t$$

- e) *podatak o ostaloj turističkoj potrošnji*, koji se dobiva kao umnožak procijenjene potrošnje po putniku koji ulazi u Republiku Hrvatsku u vozilima stranih registarskih oznaka (37 USD)³ i broja putnika u vozilima stranih registarskih oznaka na ulazu u Republiku Hrvatsku (podatak DZS-a, K_t):

$$37 \times K_t$$

Turističke rashode čine:

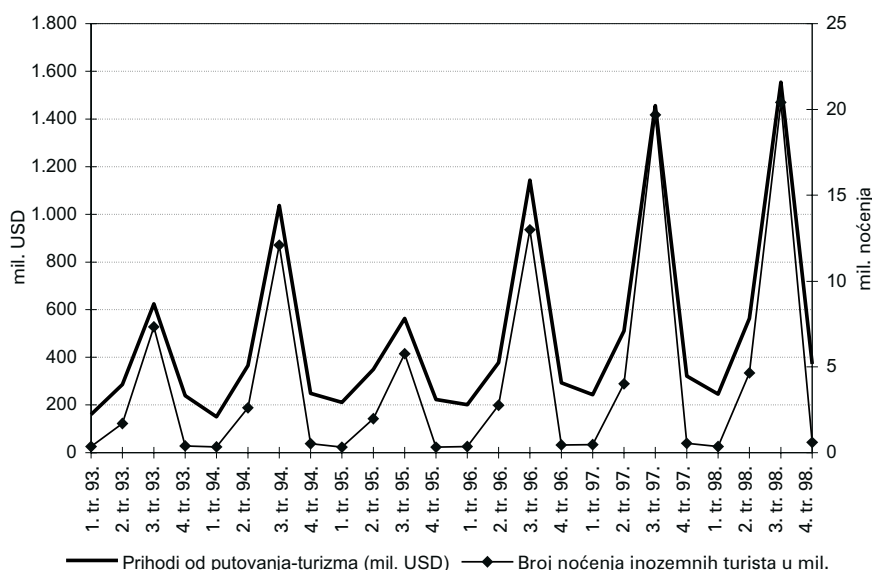
- a) *podaci o ostvarenom platnom prometu s inozemstvom*
 281 doznake
 283 stipendije
 285 službena putovanja
- b) *podaci o rashodima za zdravstvene usluge pružene hrvatskim građanima u inozemstvu* – podatak HZZO-a, koji se tromjesečno dostavlja HNB-u
- c) *potrošnja rezidenata na putovanju*, koja se procjenjuje na temelju godišnjih ekspertnih procjena. Sezonska tromjesečna dinamika za 1997. godinu dobivena je na temelju istraživanja koje su dvije nezavisne agencije za istraživanje tržišta napravile za potrebe HNB-a, a sezonski koeficijenti iz 1997. godine koriste se za utvrđivanje tromjesečnih podataka iz prethodnih godina. Počevši od prvog tromjesečja 1998. godine, tromjesečni podaci iz 1997. godine korigiraju se prema promjeni realne bruto plaće i tečaja njemačke marke prema američkom dolaru u odgovarajućem tromjesečju.

Odnosi između procjena potrošnje inozemnih turista u Hrvatskoj i ostvarenih noćenja inozemnih turista prikazani su Grafikonom 3.

Iz Grafikona 3. vidi se da je primjenom “prijelazne” metodologije postignuta bolja korelacija između prihoda od međunarodnog turizma i broja noćenja inozemnih turista nego primjenom metodologije zasnovane na otkupu i prodaji deviza. “Prijelazna” metodologija vjerodostojnije prikazuje dinamiku deviznih prihoda od međunarodnog turizma (uz pretpostavku da je turistička potrošnja iz ankete TOMAS od 32,9 USD po putniku i procijenjene dodatne potrošnje po putniku koji ulazi u Republiku Hrvatsku u vozilima stranih registarskih oznaka od 37 USD na prihodnoj strani tijekom cijelog razdoblja konstantna)⁴.

3 Prosječna potrošnja po putniku koji ulazi u Republiku Hrvatsku u vozilu stranih registarskih oznaka dobivena je na temelju ekonometrijske ocjene naplate neregistriranih nefaktorskih usluga (učinak turističke aktivnosti koji nije pronašao odraza u podacima o otkupu deviza od stranaca, nego u podacima o deviznim transakcijama s domaćim fizičkim osobama). Broj putnika u vozilima sa stranim registarskim oznakama na ulazu u Republiku Hrvatsku tretiran je kao nezavisna varijabla, a neto otkup strane efektive od domaćih fizičkih osoba i neto položena efektiva na devizne račune građana kao zavisne varijable. Zbrojem parametara iz jednadžbi dobivena je prosječna potrošnja od 37 USD po putniku.

4 Kako se tomu još pribraja i službeni neto otkup deviza od stranaca na mjenjačkim mjestima, metoda je bila predmetom kritika. HNB je, međutim, ustrajao na takvoj procjeni u svjetlu “anegdotalnih” saznanja o veličini sive turističke ekonomije i ulozi boravka hrvatskih iseljenika kod rodbine, prijatelja i sl. Anketno istraživanje koje je prikazano u odjeljku 2.3. kasnije je potvrdilo takav stav središnje banke.

Grafikon 3: Odnos prihoda od međunarodnog turizma (MET 2) i broja noćenja inozemnih turista

Utvrđivanje rashoda vezanih uz međunarodni turizam (potrošnja rezidenata na putovanja u inozemstvo) mnogo je upitnija jer nema pouzdanih spoznaja o toj pojavi. Kad se primijeni metodologija zasnovana na otkupu i prodaji deviza rezidentne devizne transakcije umjetno povećavaju spomenute rashode. “Prijelazna” metodologija za izračun rashoda vrlo je točna što se tiče podataka o ostvarenom platnom prometu s inozemstvom, ali je upitna procjena komponente *potrošnja rezidenata na putovanju*. Ta je potrošnja procijenjena korištenjem tromjesečnih ekspertnih procjena za 1997. godinu, na temelju kojih su izvršene ponovne procjene serije, unaprijed i unazad, uzevši u obzir promjene realne bruto plaće i tečaja DEM/USD. Iako promjene realnih bruto plaća i tečaja USD/DEM nisu jedine varijable na temelju kojih možemo objasniti povećanje ili smanjenje sklonosti putovanjima u inozemstvo naših građana, možemo reći da su dobro poslužile za aproksimaciju dinamike te pojave. Najznačajniji pomak nastao upotrebom “prijelazne” metodologije na rashodnoj strani je eliminacija “shoppinga” i transakcija među rezidentima. Prva značajna saznanja o fenomenu putovanja u inozemstvo i obilježjima populacije koja ide na takva putovanja dobivena su tek uvođenjem Ankete o potrošnji hrvatskih građana u inozemstvu, koja se provodi na graničnim prijelazima, o čemu će poslije biti više riječi.

Prihodi i rashodi *putovanja – turizma* dobiveni korištenjem “prijelazne” metodologije prikazani su Tablici 2.

Tablica 2. Prihodi i rashodi vezani uz međunarodni turizam (MET2), u milijunima USD

	1993.	1994.	1995.	1996.	1997.	1998.
Putovanja – turizam	935,2	1.405,5	924,3	1.503,9	1.999,7	2.133,2
prihodi	1.309,8	1.801,4	1.345,9	2.014,3	2.529,8	2.733,4
rashodi	-374,6	-395,9	-421,6	-510,4	-530,1	-600,3

1.3. Anketno istraživanje Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu (MET3)

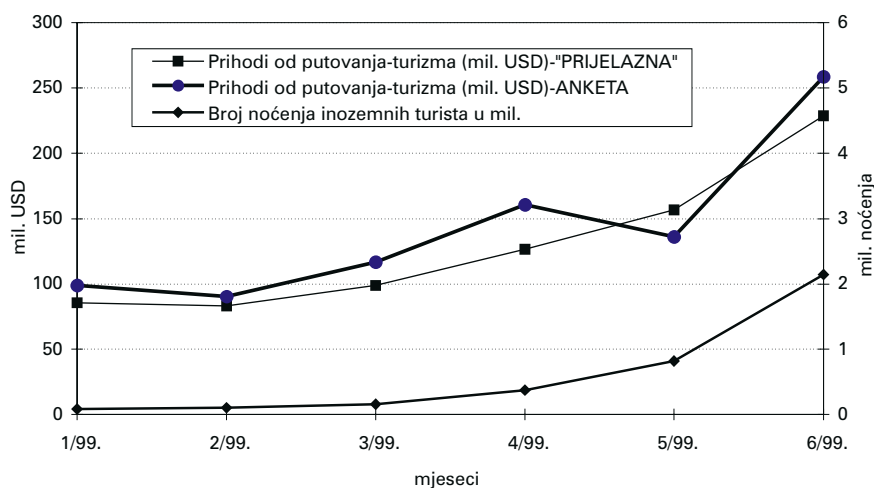
Pilot-faza zajedničkog projekta Hrvatske narodne banke i Instituta za turizam *Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu* trajala je od sredine lipnja do kraja prosinca 1998. godine. Rezultati pilot-faze nisu korišteni pri sastavljanju platne bilance za 1998. godinu. Tijekom toga razdoblja stalno se radilo na unapređivanju metodologije. Također se želio izbjeći “lom” u seriji podataka. Anketno istraživanje provodi se na graničnim prijelazima (cestovnim, morskim i željezničkim prijelazima te u zrakoplovnim lukama) izravnim anketiranjem ispitanika. Preliminarni podaci dobiveni tim istraživanjem tijekom 1999. godine korišteni su uz određene korekcije za sastavljanje pozicije *putovanja – turizam* u platnoj bilanci za prva dva tromjesečja 1999. godine.

Usporedba kretanja prihoda od turizma (prema “prijelaznoj” metodologiji i sadašnjoj “anketnoj”) i broja noćenja inozemnih turista prikazani su Grafikonom 4.

Nepodudarnost između krivulja prihoda od turizma dobivenih upotrebom “prijelazne” i “anketne” metodologije postoje iz više razloga:

1. “prijelazna” metodologija polazi od pretpostavke o fiksnoj potrošnji po putniku (32,9 USD dnevno u odredištu i 37 USD jednokratno pri prelasku granice), dok se Anketom utvrđena dnevna potrošnja po putniku razlikuje od mjeseca do mjeseca;
2. hrvatski građani na privremenom radu u inozemstvu i iseljenici tretiraju se u službenoj turističkoj statistici kao domaći turisti, dok ih platnobilančna statistika tretira kao nerezidente (na temelju kriterija boravka izvan Hrvatske dužeg od godinu dana). Dio hrvatskih građana na privremenom radu u inozemstvu posjeduje u Hrvatskoj kuće za odmor ili odsjeda kod rodbine ili prijatelja. Ta noćenja nisu adekvatno tretirana u službenoj statistici. Prema Anketnom istraživanju, ti se putnici tretiraju kao nerezidenti, a njihova se potrošnja prati kao potrošnja inozemnih putnika.

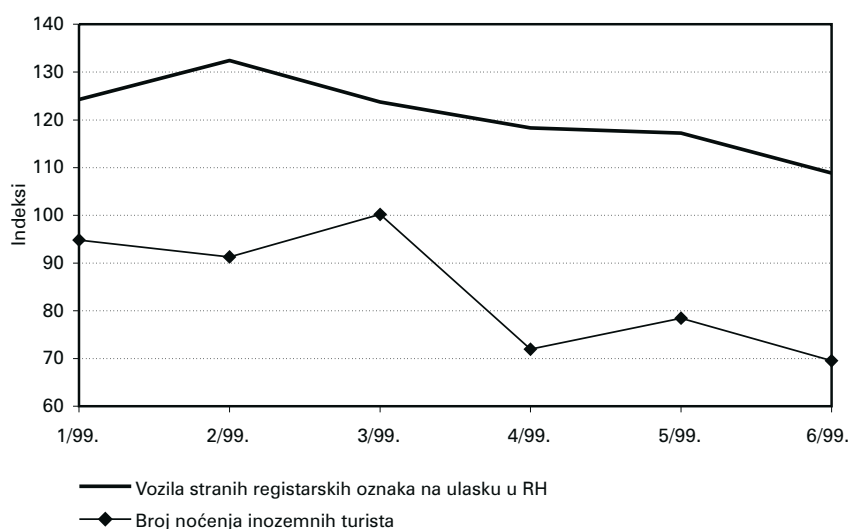
Grafikon 4. Usporedba prihoda od međunarodnog turizma prema MET2 i MET3 i broja noćenja inozemnih turista u prvoj polovici 1999.

3. službena statistika broja noćenja inozemnih turista dobro evidentira prijavljena noćenja u komercijalnom smještaju. Inozemni turisti u privatnom smještaju “na crno” (neprijavljeni ili djelomično prijavljeni), kamperi i nautičari koji noće u vozilima ili plovilima, kao i u vikend-kućama rodbine ili prijatelja, te jednodnevni izletnici segment su koji nije dobro pokriven službenom statistikom. Potrošnju koju oni ostvaruju nije moguće procijeniti jer je nepoznata veličina te populacije. Kad turist dio noćenja ostvari u hotelu, a dio u privatnom smještaju kod rodbine ili poznanika, najčešće se evidentiraju samo noćenja u hotelskom smještaju.
4. Službena statistika brojanja prometa na granici registrira vozila koja su ušla u Hrvatsku (odnosno izašla iz Hrvatske) i klasificira ih prema zemljama iz kojih dolaze na temelju registarskih pločica na njihovim vozilima. Primjenom toga mjerila naši su radnici na privremenom radu u inozemstvu i iseljeništvo tretirani ispravno, tj. kao nerezidenti. S druge strane, inozemni putnici u vozilima koja su evidentirana na ulasku u Hrvatsku ne pojavljuju se nužno u statistici ostvarenih noćenja inozemnih turista (ako ostvaruju noćenja na način opisan u prethodnoj točki, tj. “na crno”). Odnos broja vozila koja su ušla u Hrvatsku i ostvarenih noćenja inozemnih turista tijekom prvog polugodišta 1999. godine prikazan je Grafikonom 5.

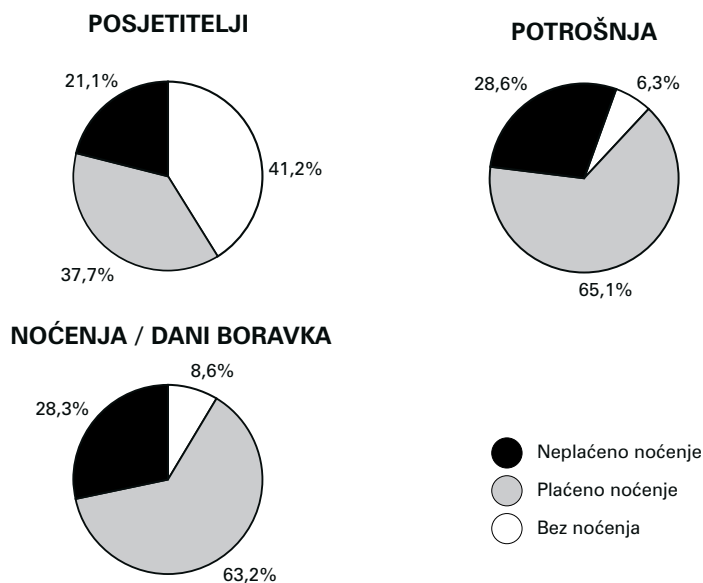
Razlika između statistika brojanja prometa na granici i brojanja noćenja inozemnih turista dodatno je objašnjena tijekom provedbe pilot-faze Anketnog istraživanja “Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu u 1998. godini”. Pri obradi rezultata Ankete utvrđena je struktura inozemnog turističkog tržišta po vrstama boravka (plaćeno noćenje, neplaćeno noćenje, bez noćenja). Grafikon 6., 7. i 8.⁵ prikazuju spomenutu strukturu tijekom razdoblja lipanj – prosinac

Grafikon 5. Usporedba broja vozila stranih registarskih oznaka na ulazu u RH i broja noćenja inozemnih turista (Indeksi promjena: mjesec prema istom mjesecu prethodne godine)

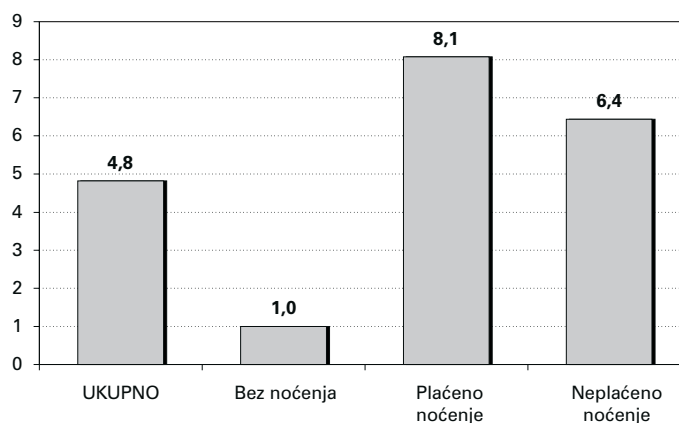

5 Izvor: Hrvatska narodna banka i Institut za turizam, Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu u 1998. godini, studija

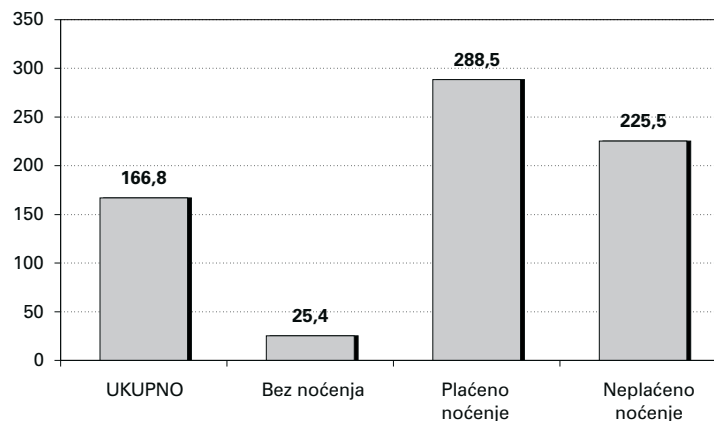
Grafikon 6. Struktura tržišta inozemnih turista u razdoblju lipanj – prosinac 1998. prema vrstama boravka (u%; prema strukturi prometa iz uzorka)

Grafikon 7. Prosječna dužina boravka u razdoblju lipanj – prosinac 1998. prema vrstama boravka (u danima; prema strukturi prometa iz uzorka)

Grafikon 8. Prosječna dnevna potrošnja u razdoblju lipanj – prosinac 1998. prema vrstama boravka (u USD, prema strukturi prometa iz uzorka)

1998. godine, na kojima se vidi udio posjetitelja s neplaćenim noćenjem i bez noćenja (broj posjetitelja, broj noćenja, potrošnja), prosječna duljina boravka u danima te visi- na njihove prosječne dnevne potrošnje.

Na temelju rezultata Anketnog istraživanja prvi je put ukazano na dva značajna segmenta našega turizma: neplaćena noćenja i posjete bez noćenja, koji nisu bili adekvatno “pokriveni” službenom statistikom i pri utvrđivanju prihoda od turizma u platnobilanci statistici. Veličina i osnovna obilježja tih segmenata do sada nisu bili poznati, a umnogome nam približavaju i efekte “sive ekonomije” u djelatnosti međunarodnog turizma. Iz grafikona se vidi da je tijekom razdoblja lipanj – prosinac 1998. udio posjetitelja s neplaćenim noćenjima u ukupnoj turističkoj potrošnji iznosio 28,6%, prosječna dužina boravka te populacije bila je 6,4 dana, uz prosječnu dnevnu potrošnju od 35 USD (što neznatno zaostaje za prosječnom dnevnom potrošnjom koju su ostvarili turisti s plaćenim noćenjima).

Rezultat tih novih spoznaja jest i razlika u procjeni prihoda od međunarodnog turizma. U Tablici 3. su prikazani rezultati dobiveni primjenom “prijelazne” (MET2) i primjenom “anketne” (MET3) metodologije. Tijekom prva dva tromjesečja 1999. godine vrijednost procijenjenih turističkih prihoda dobivena primjenom “anketne” metodologije veća je od vrijednosti dobivene primjenom “prijelazne” metodologije. Što se tiče praćenja turističkih rashoda, prosječna potrošnja hrvatskih građana na putovanju u inozemstvo dobivena Anketom množi se s brojem hrvatskih putnika u vozilima s hrvatskim registarskim oznakama na ulasku u Republiku Hrvatsku (osim za putnike koji su kao motiv putovanja naveli kupnju i čija se potrošnja reklasificira na račun robe). Rezultati dobiveni primjenom “anketne” (MET3) metodologije ujedno su i službeno objavljeni podaci u platnoj bilanci Republike Hrvatske.

Tablica 3. Prihodi i rashodi pozicije putovanja-turizam u platnoj bilanci (usporedba rezultata dobivenih primjenom MET2 i MET3), u milijunima USD

	1. tr. 99.	2. tr. 99.
Putovanja – turizam (MET2)	91,9	353,6
prihodi	266,6	512,0
rashodi	-174,8	-158,5
Putovanja – turizam (MET3)	79,7	425,8
prihodi	307,4	556,0
rashodi	-227,7	-130,2

2. Zaključak

Cilj anketnog istraživanja “Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu”, koje zajednički provode Hrvatska narodna banka i Institut za turizam, jest vjerodostojna procjena prihoda i rashoda vezanih uz međunarodni turizam za potrebe statistike platne bilance Republike Hrvatske u skladu s međunarodnim standardima (Međunarodnog monetarnog fonda, Svjetske turističke organizacije i Eurostata). Upotrebom rezultata Anketnog istraživanja definirat će se i konačna metodologija za procjenu djelatnosti međunarodnog turizma u platnoj bilanci. U ovom radu dan je povijesni prikaz razvoja metodologija praćenja međunarodnog turizma u

platnoj bilanci, iz kojeg se mogu vidjeti nedostaci pojedinih do sada primjenjivanih metodologija glede obuhvata i vjerodostojnosti procjena realnih kretanja. Također, uočeni su i novi segmenti turističke populacije i njihova obilježja, koji do sada nisu uzimani u obzir ili su procjenjivani na temelju pretpostavki.

Rezultati i spoznaje dobiveni ovim istraživanjem objavljeni su u obliku studija i periodičnih izvješća pa stoga mogu naći široku primjenu u znanstvenih krugovima, kao i kod kreatora turističke i ukupne gospodarske politike zemlje.

Ovim istraživanjem dobivaju se pouzdani pokazatelji prosječne potrošnje turista (prema motivu putovanja, nacionalnosti, vrstama boravka, obliku prijevoznog sredstva i sl.). Preostali problem je ocjena veličine osnovnog skupa, tj. broja putnika koji izlaze iz Hrvatske ili ulaze u Hrvatsku, tako da procjena ukupne potrošnje može jako varirati ovisno o procjenama broja putnika. Kratkoročno, problem je riješen poststratifikacijom uzorka prema noćenjima u registriranom smještaju, a dugoročno rješenje je unaprjeđenje statistike brojanja prometa na graničnim prijelazima.

Unapređenje metodologije budućih sličnih istraživanja bitno će ovisiti o⁶:

- preciznijem registriranju ukupnog inozemnog i domaćeg prometa putnika na hrvatskim graničnim prijelazima
- provjeri preciznosti registriranog prometa inozemnih turista u komercijalnim smještajnim objektima što ga bilježi DZS;
- budućim aktivnostima na unapređenju informacijske osnove za pouzdanije planiranje uzorka te, posebice, o aktivnostima na poboljšanju organizacije samog anketiranja (šira strukturna razrada turističkog prometa radi prepoznavanja karakterističnih, sadržajno homogenih potrošačkih skupina po svim relevantnim obilježjima, analiza i preciznija razrada upitnika, rad s anketarima s naglaskom na davanje prednosti angažiranju profesionalnih tvrtki specijaliziranih za terenska istraživanja i sl.).

6 Preuzeto iz Zaključaka studije Potrošnja inozemnih putnika u Hrvatskoj i domaćih putnika u inozemstvu u 1998. godini, Hrvatska narodna banka i Institut za turizam, Zagreb, 1999.

Bilješke

Upute autorima

Hrvatska narodna banka objavljuje u svojim povremenim publikacijama *Istraživanja*, *Pregledi* i *Rasprave* znanstvene i stručne radove zaposlenika Banke, gostiju istraživača i vanjskih suradnika.

Prispjeli radovi podliježu postupku recenzije i klasifikacije koji provodi Izdavački savjet. Autori se u roku od najviše dva mjeseca od primitka njihova rada obavještavaju o odluci o prihvatanju ili odbijanju članka za objavljivanje.

Radovi se primaju i objavljuju na hrvatskom i/ili na engleskom jeziku.

Radovi predloženi za objavljivanje moraju ispunjavati sljedeće uvjete.

Tekstovi moraju biti dostavljeni na magnetnim ili optičkim medijima (3.5" diskete, ZIP, CD), a uz medij treba priložiti i ispis na papiru u tri primjerka. Format zapisa treba biti Word 6 ili 97 for Windows/Mac, a preferira se RTF format kodne strane 437 ili 852.

Na disketu je potrebno nalijepiti etiketu s nazivom korištenog tekstprocesora i datoteke, kao i imenom autora.

Na prvoj stranici rada obvezno je navesti naslov rada, ime i prezime autora, akademske titule, naziv ustanove u kojoj je autor zaposlen, suradnike te potpunu adresu na koju će se autoru slati primjerci za korekturu.

Dodatne informacije, primjerice, zahvale i priznanja, mogu se uključiti u naslovnu stranicu. Ako je ta informacija dugačka, poželjno ju je uključiti u tekst, bilo na kraju uvodnog dijela bilo u posebnom dijelu teksta koji prethodi popisu literature.

Na drugoj stranici svaki rad mora sadržavati sažetak i ključne riječi. Sažetak mora biti jasan, deskriptivan, pisan u trećem licu i ne dulji od 250 riječi (najviše 1500 znakova). Ispod sažetka treba navesti do 5 ključnih pojmova.

Tekst treba biti otipkan s proredom, na stranici formata A4. Tekst se ne smije oblikovati, dopušteno je samo podebljavanje (bold) i kurziviranje (italic) dijelova teksta. Naslove je potrebno numerirati i odvojiti dvostrukim proredom od teksta, ali bez formatiranja.

Tablice, slike i grafikoni koji su sastavni dio rada, moraju biti pregledni, te moraju sadržavati: broj, naslov, mjerne jedinice, legendu, izvor podataka te bilješke (fusnote). Bilješke koje se odnose na tablice, slike ili grafikone treba obilježiti malim slovima (a,b,c...) i ispisati ih odmah ispod. Ako se posebno dostavljaju (tablice, slike i grafikoni), potrebno je označiti mjesta u tekstu gdje dolaze. Numeracija mora biti u skladu s njihovim slijedom u tekstu te se na njih treba referirati prema numeraciji. Ako su već umetnuti u tekst iz drugih programa (Excel, Lotus,...) onda je potrebno dostaviti i te datoteke u Excel formatu (grafikoni moraju imati pripadajuće serije podataka).

Ilustracije trebaju biti u standardnom EPS ili TIFF formatu s opisima u Helvetici (Arial, Swiss) veličine 8 točaka. Skenirane ilustracije trebaju biti rezolucije 300 dpi za sivu skalu ili ilustraciju u punoj boji i 600 dpi za lineart (nacrti, dijagrami, sheme).

Formule moraju biti napisane čitljivo. Indeksi i eksponenti moraju biti jasni. Značenja simbola moraju se objasniti odmah nakon jednadžbe u kojoj se prvi put upotrebljavaju. Jednadžbe na koje se autor poziva u tekstu potrebno je obilježiti serijskim brojevima u zagradi uz desnu marginu.

Bilješke na dnu stranice (fusnote) treba označiti arapskim brojkama podignutim iznad teksta. Trebaju biti što kraće i pisane slovima manjim od slova kojim je pisan tekst.

Popis literature dolazi na kraju rada, a u njega ulaze djela navedena u tekstu. Literatura treba biti navedena abecednim redom prezimena autora, a podaci o djelu moraju sadržavati i podatke o izdavaču, mjesto i godinu izdavanja.

Uredništvo zadržava pravo da autoru vrati na ponovni pregled prihvaćeni rad i ilustracije koje ne zadovoljavaju navedene upute. Ispisi i diskete s radovima se ne vraćaju.

Pozivamo zainteresirane autore koji žele objaviti svoje radove da ih pošalju na adresu Direkcije za odnose s javnošću i izdavačku djelatnost, prema navedenim uputama.

Hrvatska narodna banka izdaje sljedeće publikacije:

Godišnje izvješće Hrvatske narodne banke

Redovita godišnja publikacija koja sadržava godišnji pregled novčanih i općih ekonomskih kretanja te pregled statistike.

Polugodišnje izvješće Hrvatske narodne banke

Redovita polugodišnja publikacija koja sadržava polugodišnji pregled novčanih i općih ekonomskih kretanja te pregled statistike.

Tromjesečno izvješće Hrvatske narodne banke (u pripremi)

Redovita tromjesečna publikacija koja sadržava tromjesečni pregled novčanih i općih ekonomskih kretanja.

Bilten banaka (u pripremi)

Publikacija koja sadržava pregled podataka o bankama.

Bilten Hrvatske narodne banke

Redovita mjesečna publikacija koja sadržava mjesečni pregled novčanih i općih ekonomskih kretanja te pregled monetarne statistike.

Istraživanja Hrvatske narodne banke

Povremena publikacija u kojoj se objavljuju kraći znanstveni radovi zaposlenika banke, gostiju istraživača i vanjskih suradnika.

Pregledi Hrvatske narodne banke

Povremena publikacija u kojoj se objavljuju informativno-pregledni radovi zaposlenika banke, gostiju istraživača i vanjskih suradnika.

Rasprave Hrvatske narodne banke

Povremena publikacija u kojoj se objavljuju rasprave djelatnika banke, gostiju istraživača i vanjskih suradnika.

Hrvatska narodna banka izdavač je i drugih publikacija, primjerice: zbornika radova s konferencija kojih je organizator ili suorganizator, knjiga i radova ili prijevoda knjiga i radova od posebnog interesa za HNB i drugih sličnih izdanja.